

ETİKTE “YENİ” BİR GÖRÜŞ

İoanna KUÇURADI, Etik, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Türk Felsefesi ya da Simurg Dizisi : 5, 4. baskı, Ankara 2006, 194 s..

Bazı bölümleri 1977 yılında yayınlanan, ilk baskısı 1988’de, dördüncü baskısı da 2006 yılında yapılan, İoanna Kuçuradi’nin “Etik” kitabı; ilk yayınlandığından bu yana geçen zaman içinde, yaşanan toplum ve kişi sorunları karşısında aktüalitesini kaybetmeden, insanların yaşamına tuttuğu ışıkla dördüncü baskısını yaparak bugünlere geldi. Bu ışığın, geçen ondokuz yıl içinde, özellikle *ahlâk* ve *etik* kavramları arasında bir ayırım yapılması gerekliliğini insanlara düşündürmesinin yanı sıra ve aynı zamanda “meslek etikleri” alanında yeni tartışma kapılarının açılabilmesine, her zaman kafalarımızda varolagelmiş şu “felsefe ne işe yarar ?” sorusunun olabildiğince aydınlanmasına ve etik alanındaki tartışmaların canlılık kazanmasına bir olanak hazırladığı söylenebilir.

Onsekizinci yüzyıla geri dönüp baktığımızda Immanuel Kant’ın, insan aklının denetimsiz bırakıldığında nerelere gittiğini/gidebileceğini gösterdiğini ve böylece de “aydınlanma”ya bir yol açtığını görüyoruz. 20 yüzyılda insane; evrenin ve yeryüzünün, varolan her şeyiyle bir bütün oluşturduğu gerçeğini (ilk bakışta ve bir anlamda “metafizik” diye görünebilecek olan ve kimi “doğu” felsefesinin kendisine çıkış noktası yaptığı bu gerçeği) unuttuğu ya da günlük çıkarları uğruna bilerek gözardı ettiği için; Kant’ın, “*insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama*” ya da “*insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışı*” dediği duruma bir kez daha düştü.

Bu kez de insan aklı, büyük ölçüde küresel olarak yaşanan bir toplumsal ilişkiler düzeni nedeniyle, amacı insan için açıkça belli olmayan bir “ilerleme” fikri ile, “sınırsız üretim”, “sınırsız tüketim”, “sınırsız kazanç”, “sınırsız egemenlik”, “sınırsız özgürlük”... düşüncelerinin elinde bir “oyuncak” olup yolunu ve izini yitirdi. Öyle ki, insan kendisini kandırmadan ve varolan her şeyi ilkin, o varolan şeyi kendi varolma koşulları içinde görüp değerlendirmeden, kendisini “yeryüzünün efendisi” olarak ilân edip, yeryüzünde her şeyi yapma hakkının kendisinde bulunduğunu düşünebiliyordu.

Düşünebiliyordu ve bu düşüncesinde ona “*her şey yapılabilir*” ilkesi eşlik ediyordu. Kendisinin bir yüzü olduğunu unutmuştu. Kişi olduğunu ve karşısında

* Doç. Dr.; Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

kişilerin bulunduğunu da. Kendi yüzünü silmiş ve insanların yüzü onun gözlerinde silinmişti (1).

Öyle görünüyordu ki, insanoğlu, hangi alanda ve hangi konuda olursa olsun önce başını taşlara çarpmadan sorunlarına kalıcı çözümler üretememektedir. Acıyı, sancıyı hep yaşaması gerekmiştir. Bilinç sanki böyle bir kanayan yaradan doğmuş gibidir. Ama bu yara kapanmaya yüz tutmaya görsün... O zaman geçmişte yaşadıklarını unutturur insanoğlu. Bu bir bakıma da, böylesine döngüsel bir serüvenin içinde yaşayan insanın; *yaşarken* kendi somut eylemlerine ve ilişkilerine (insanın "yaşam" dediği, onun bütün yapmalarından ve ilişkilerinden oluşmuş bir alan değil midir ?..) koyduğu amaçla, adına insan denen canlı varlığın felsefi anlamda varolduğu *düşünülen* ve temellendirilebilen amaçları (ki, örneğin Aristoteles'in bütün insan etkinliklerinin *amaçlılığı* (teleolojizm) düşüncesi onun etiğinin çok önemli hareket noktalarından biridir) arasında ilişki kurmaması/kuramaması demek de olabilir. Hâlâ ne kadar da karanlık ve bilinemez bir dipsiz kuyudur felsefe çağımız insanının gözünde!..

İmdi Etik, yüzyılımızda İoanna Kuçuradi'nin deyişiyle "ortaçağımı yaşamakta"dır. Onu ortaçağ giysileri içinde görenlerin de eskiye olan özlemleri canlanmıyor değil. Yoksa, Nietzsche'nin "*değerlerin yeniden değerlendirilmesi*" gerekliliğine dikkatleri çekmek istemesi anlam bağlamını yitirmez mi ?..

Eski olan, bütün ağırlığıyla yeni ilişkiler düzeninde ilgi odağı olmayı sürdürmektedir. Başka bir deyişle, "... dünyadaki siyasal ve bilimsel gelişmelerin yarattığı gereksinimlerden dolayı 'etik'le çok uğraşılmakla birlikte, etiğe bakış değişmemiştir. Etik bugün de bir normlar alanı olarak görülmekte ve ondan, bize yaşarken ne yapmamız gerektiğini söylemesi beklenmektedir"(2).

"Çözüksüz ve ebedi sorunlar"

Yaşanan sorunlar karşısında, bu sorunlara bakışımızı, düşüncelerimizi, sorunlara çözüm önerilerimizi etik anlayışımızın da belirlediği bir gerçektir. Örneğin son zamanların aktüel sorunları olarak "organ nakilleri"nden, "hasta hakları"na, "iyiölüm (euthanasia)"den "bekâret denetimi"ne kadar tıp etiğine ilişkin sorunlar yoğun biçimde yaşanmakta, çözüm önerileri tartışılmaktadır. Ancak gerek tartışmalar, gerekse çözüm önerileri belirli etik anlayışların çerçevesi dışına çoğu zaman çıkmadıkları için, sorunlar kimi zaman "çözüksüz ve ebedi" sorunlar olarak görülmekte, kimi zaman da üretilen "çözümler", o etik anlayışın çerçevesi içinde kalan ve bize ne yapmamız gerektiğini söyleyen içerikli ve geçici çözümler olarak ortaya çıkmaktadır. İmdi insanlar, zamanla çoğu kez farkında olmadan kendilerini bir kaderciliğin ve umutsuzluğun kucağında bulmaktadırlar.

Tarihsel olarak bakıldığında etik anlayışımızın genel olarak iki görüş tarafından yönlendirilip belirlendiği söylenebilir : Bu görüşler, etiği felsefenin normlar koyan bir alanı olarak kabul eden "*normatif etik*" görüşü ile, yirminci yüzyılın ürünü olan "*metaetik*" görüşüdür. Söz konusu görüşler, etik alanında sorunlara bakışımızla onların çözümlerini de etkileyebilen bir kavram karışıklığını, "etik" ve "ahlâk" kavramları arasında ayırım yapmamayı da beraberlerinde taşımışlardır.

Normatif etik

İnsanların değerlendirmelerinin ve eylemlerinin çoğu zaman "normlar" tarafından belirlendiği söylenebilir. Çünkü insanın normlara uyması, neyi nasıl yapacağına kendisinin bağımsız bir biçimde karar vermesinden daha kolaydır. Normlar "değerlendirmeye yarayan ve genel ya da genelgeçer olma iddiasında olan önermelerdir. Bu önermeler, değerlendirmelerde bulunmak için değer ölçütleri sağlarlar"(3). Bunun yanında normlar çoğu kez, değer yargıları aracılığıyla ahlâkları temsil ederler.

Toplumsal bir olgu olan ahlâk, toplumdan topluma ve zaman içinde de aynı toplumda değişen değer yargıları bütünü olarak görülebilir. Normlar yaşayan insanlara neyin/nelerin yapılması, neyin/nelerin yapılmaması gerektiğini söylediklerinden; "ahlâklı olmak", normlara uygun eylemde bulunmak olarak anlaşılmalıdır. Değer yargıları yapıları gereği zaman içinde değiştiğinden, insanın hem genel olarak, hem de somut bir durum karşısında ne yapması ya da ne yapmaması gerektiği sorusunun içeriksiz, kesin ve genelgeçer bir yanıtı aranmıştır. Bu arayış ters yönden Aristoteles'in "Nikomakhos'a Etik"de, her şeyde kesinlik aramanın bir erdem olmadığı, "her bir alanda ancak konunun izin verdiği ölçüde kesinlik aramanın eğitim görmüş kişinin özelliği" olduğu düşüncesini akla getiriyor. Yaşam denen alanda sanatçılar, bilim adamları, filozoflar toplumda bir biçimde ön plana çıkarılıp sürekli gündemde tutulmazlarsa zaman geçtikçe unutuluyorlar.

Ne türden olursa olsun normlar karşısında değişmeden kalabilmiş tek şey insan ve onun insanca yaşamıdır. İşte bu gerçek, bir yandan "ahlâk" olmayan, aynı zamanda da normatiflikten sıyrılabilmiş bir etik düşüncesini bize düşündürüyor. Bu bağlamda "ahlâk"ın, insan eylemlerinin ve yapılması gerekenin tek ve mutlak belirleyicisi olduğunun düşünülmemesi doğru olur. Olgular da bize göstermektedir ki, eylemlerimizin tek belirleyicisi "ahlâk" olmadığı gibi; "ahlâk", yapmamız gereken hakkında çoğu zaman doğru ölçütler de verememektedir. Bu yüzden "ahlâk" karşısında her zaman dikkatli ve eleştirel olmak gerekiyor.

Unutmayalım, bundan bir zaman önce Şanlıurfa'da genç bir kızın boynunun kesilerek öldürülmesine neden olan, bir "töre"nin değer yargılarıdır. Buna benzer olayları gün geçmiyor ki gazetelerden okumuyor, ekranlardan izlemiyor olalım.

Oysa felsefenin bir alanı olarak etik için önemli olan; insan ve yaşayan kişiler olarak eylemlerimizin ve yapmamız gerekenin (eylemlerimizin doğru ve değerli, yani etik değere sahip eylemler olabilmeleri için yapmamız gerekenin) kaynakları, belirleyicileri üzerine düşünceler ve bilgiler ortaya koyabilmektir. Etik bu işi, insan, insan eylemi (İnsan felsefesi), değer, değerler, insanın değerlendirme etkinliği (Değer felsefesi) gibi kavramlar ve insan olguları üzerine yaptığı araştırmalar aracılığıyla yerine getirmeye çalışır. Bu araştırmalara yol açan ve felsefenin bir bilgi alanı olarak etiği olanağı kılan; insanın bütün eylemlerinin ve yapıp-etmelerinin değerlerle bir ilgisi bulunduğu biçiminde dile getirilebilecek olan bilgisel kabul ya da hareket noktasıdır.

Etiğin, bizim eylemlerimizi belirlemek ve bize ne yapmamız gerektiğini söylemek gibi "ahlâksal" bir işlevi bulunmamaktadır. Kaldı ki, böyle bir işlev etiği yüklense bile, etik bilgilerle (felsefi bilgilerle) donatılmış birisinin her zaman gerekeni

ve değerli olanı yapan birisi olacağı söylenemez. Çünkü yaşamda insan eylemlerinin etik bilgilerinin ötesinde binbir türlü belirleyicisi bulunmaktadır.

Günümüzde bizde olduğu gibi dünyada da kaynağı ahlâk ve din (kimi zaman da ideoloji) olabilen "normatif etik" anlayışı yaygındır. Şayet etik sorunlar konusundaki düşünceler ve çözümler çıkmazlara girebiliyorsa bunun ana nedenlerinden birisinin böyle bir etik anlayışı olduğu görülmelidir. Bu da ancak etiğin bize gösterebileceği bir olgudur.

Metaetik

Normatif etiğin tıkanıdığı yer, (içeriksiz, kesin, genelgeçer bir bilgi veremiyor oluşu); yirminci yüzyılda başdeğer haline gelen "Bilimcilik" ve "Bilimsellik" düşüncesini besleyen bir malzeme olmuştur. Etik (normatif etik), "bilimsel", "metafizik" bir alan olarak değerlendirilmiş; böyle bir değerlendirme etiğin olanağı ve olanaksızlığı (bu aynı zamanda değerlerin olanağı ve olanaksızlığı da demektir) konusunda tartışmaya neden olmuş, etik değer sorunları bilgisel ve eleştirel bir biçimde ele alınamamıştır.

Etiğin olanağını ve "bilim"nin ışığında yeniden kurulması gerektiğini savunan görüş etik tarihinde "metaetikçiler"in görüşü olarak bilinir. "Metaetikçiler"e göre etik, "ahlâk yargıları alanı"dır. "Metaetik", "normatif etik"te olduğu gibi, içerikli ahlâk yargıları vermekten değil; ahlâksal ifadeler üzerine yargılar vermekten; ahlâksal akılyürütmeden değil, ahâlsal akılyürütme üzerine akılyürütmelerden meydana gelmiştir. Ahlâk yargıları üzerine yargılar, ahlâksal akılyürütmeler üzerine akılyürütmeler olarak belirlenen metaetiği, normatif etikten ayıran en önemli nokta ise, onun eylem için herhangi bir ahlâksal ilke veya amaç önermemesi, herhangi bir şeyin iyi, kötü veya yükümlülük olduğunu söyleyememesidir. Kısaca o normatif değildir"(4).

Ama "normatif" olmayan bu etik "bilimsel"dir. Çünkü herhangi bir ahlâksal ilke önermemek, iyiyi, kötüyü, yükümlülüğü söylememek gibi (ki "bilimci" bakış buna "nesnel olma"der)"bilimselliğin" ölçütlerini taşımaktadır.

Evet, etik "normatif" olmaktan kurtarılmış, "bilimselleştirilmiş" ama bu kez de bir tür epistemoloji haline gelmiş, bir benzetmeyle, ona "lobotomi" yapılmış, birtkisel yaşama terkedilmiştir. Çünkü artık etiğin yöneldiği nesne insan ve insanın ilişkilerinin bir bütünü olarak görülebilecek yaşam değil ama yargılardır. Böyle bir "etik"; etik sorunlar sadece anlam, dil ve mantık ya da temellendirme sorunları olmadığına göre, özellikle çözüm beklenen alanlar için (örneğin biyoetik alanında) elverişli bir bakış getirmemektedir. Günümüzde bu iki etik anlayışın, tıp etiğinde, örneğin "organ nakilleri", "iyiölüm (euthanasia)" veya "bekâret denetimi"... v.b. sorunlara ışık tutabilecek kalıcı yanıtlarının bulunmadığı söylenebilir.

Kuçuradi etiğine giriş

Ioanna Kuçuradi'nin etik görüşü kaynaklarını Aristoteles ve Immanuel Kant'ın etik görüşleri ile Nietzsche ve Schopenhauer'ın insan görüşlerinden almaktadır. Bu etik görüşün dayandığı ana kavramlar "etik ilişkisi" ve "eylem" kavramlarıdır. Ancak

Kuçuradi bundan önce, etiğine hazırlık olması bakımından bir *değer* görüşü ortaya koyar. Çünkü, bütün eylemlerimizin ve yapıp-etmelerimizin değerlerle ilişkisi varsa, hatta bütün eylemlerimiz değerlerce belirleniyorsa, o zaman *değerin*, *değerlerin* ve *değerlendirmenin* ne olduğunu açıklığa kavuşturmak gerekir diye düşünür.

Kuçuradi, "Etik"ten önce yazdığı "*İnsan ve Değerleri*" kitabında *değeri* *değerlerden* ayırır. Ayrıca insanın *değerlendirme etkinliğine* bakar (5). Değer, insanla ilişkili bir kavramdır. Değer, insan bir şeyin değerinin ne olduğunu sorduğu zaman, ancak o zaman bu bağlamda ortaya çıkabilir, varolabilir. Bir şeyin değeri, o şeyin kendine benzer şeyler arasındaki özel yeridir. Örneğin bir kitabın kendi türü içindeki değeri, aynı türde yazılmış başka kitaplarla karşılaştırıldığında bulunabilir ancak. Bunun gibi, Fransız devriminin de devrim olarak değerinden söz edilebilir. Onun değeri de, o güne dek yapılmış başka devrimlerle karşılaştırıldığında amacında ve toplumsal düzenlemeler için insana yaraşır yeni ilkeler getirip getirmediğinde bulunabilir.

"Genellikle 'değer' denen şeylere baktığımızda büyük bir çeşitlilikle karşı karşıya geliriz. Sevgiye-saygıya, dürüstlüğe-doğruluğa 'değer' dendiği gibi, bilime-felsefeye-sanata da, eşitliğe-özgürlüğe de 'değer' deniyor. Kaldı ki iyiye-güzele-doğruya ve insanların 'iyi' dediği hemen hemen her şeye de 'değer' dendiğini görüyoruz. Bu da değerlerin ne olduğu sorusunun içinden çıkılmaz bir soru olduğu izlenimini uyandırıyor" (6).

Kuçuradi 'değer' denen şeylere insanın varlık ilişkileri açısından baktığında, *insanın*, *kişinin* ve toplum teki olarak *bireyin* değerleri arasında farklılık olduğu sonucuna varır. İnsanın değerleri, bize insanın olanaklarını gösteren ve onu diğer canlı varlıklardan ayırabilmemize yardımcı olan etkinlikler (yaratma, bilme, değerlendirme, çalışma v.b. etkinlikler) aracılığıyla ortaya çıkarlar. Amaçlı yapımlar olan insan etkinlikleri "*belirli bir şekilde, o etkinlikler olarak amaçlarının bilincinde ve işlevleri yerine gelecek şekilde kişilerce gerçekleştirildiğinde – söz gelişi ampülü yapan bilim, bilginin ve adaletin ne olduğunu göstermeye çalışan felsefe, Calais Burjuvalarını yapan sanat, ombutsman'ı getiren hukuk, insan haklarını korumaya yönelik ilkeleri etkili kılmaya çalışan siyaset olarak karşımıza çıktığında – insanın değerlerini oluştururlar*" (7).

İnsanın değerleri *ne gibi koşullarda* gerçekleştirilebilir? Bu koşulların bilgisi "*birey olarak kişinin, yani içinde buldukları toplumsal ilişkilerde insanların, insanın olanaklarını gerçekleştiribilmelerinin koşullarının bu bilgisi, bireyin değerlerini ya da 'toplumsal değerler'i meydana getiriyor*" (8).

İdeler, ilkeler, istemler olarak karşımıza çıkan toplumsal değerler çoğu zaman yaşamda etkili olamamaktadır. Çünkü bu nesnel koşulları *sürekli* yaratmaları söz konusu olan kişiler, çeşitli nedenlerle toplumsal değerlerin taşıyıcısı, onların yaşamda gerçekleştiricisi olamamaktadırlar. Söz konusu olan bu *sürekli yaratma*, kişi bakımından *etik değerlere* bağlıdır. Kişinin değerleri olan etik değerler, "*etik ilişkilerde değer korumaya – veya bulunduğu durumlarda en az harcanmasını sağlamaya çalışan kişinin özellikleridir; insan olmanın değerinin bilgisine sahip olan ve her eylem ve tutumunda bunu hesaba katan kişinin özellikleri : Dürüst, saygılı, âdil, dolayısıyla "özgür" olma gibi özellikler*"dir bunlar (9).

İnsanın değerlendirme etkinliğinin de bir analizini yapan Kuçuradi'ye göre insan, *doğru* değerlendirmeler yapmasının yanı sıra (belki ondan daha çok), değerlendirdiği şeye *değer biçebiliyor* ya da *değer atfedebiliyor*. Bunlar, kaynağı büyük ölçüde Nietzsche'de bulunabilecek olan, insanın değerlendirme tarzlarıdır. Kısaca dile getirilecek olursa, değerlendirilmesi söz konusu olan şeyi "geçerli ilkeler, kurallar, normlar, standartlar, modalar, ölçüler bakımından – bunların "açı"sından, bunlara göre – nitelendirmek *değer biçme*; değerlendirilen şeye bizimle olan özel ilişkisinden, ilgisinden dolayı değer yüklemekse *değer atfetme* olmaktadır. *Doğru* değerlendirme ise bilgisel bir iştir. Değerlendirilecek şeyi kendi yapısı, kendi ilişkileri içinde görebilmeyi, bunun için de bir çabayı gerektirmektedir (10).

Kuçuradi etiği

İşte bütün bu belirlemelerden sonra artık etiğe geçilebilir. Kuçuradi'nin etik görüşünün dayandığı ana kavramların "*etik ilişki*" ve "*eylem*" kavramları olduğunu söylemiştik. İnsanlararası bir ilişki türü olarak etik ilişki, "*belirli bütünlükte bir kişinin, belirli bütünlükteki başka bir kişiyle ya da en geniş anlamda insanlarla – yüzyüze geldiği ya da gelmediği insanlarla – değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişkisi, eylemde bulunarak yaşadığı her ilişki*"dir (11). Bu ilişkiyi insan (kendisine "insan" adını vermiş olan canlı varlık) *kişi* olarak yaşar.

Bir diğer insanlararası ilişki türü *toplumsal ilişki*dir. Bu ilişkiyi insan *birey* olarak kurar. Toplumsal ilişkide yalnızca *ilişkinin kendisi* ancak kurulduğunda *gerçek* olduğu halde, etik ilişkide hem ilişkinin kendisi, hem ilişiyi kuran, hem de ilişkinin öteki ucunda yer alanlar gerçek bir varolmaya sahiptir. Onların her biri *kişi(ler)* olarak *tek ve eşsizdir*. Etik ilişki her şeyiyle *bir kez*, tekliğinde yaşanır. İşte onu nesne edinmenin güçlüğü de bundan kaynaklanır.

Kuçuradi'nin etik görüşünde, etik ilişki, kişinin eyleminde ortaya çıkar ve böylece yakalanabilir. Bu nedenle bu etik görüşün merkezinde kişilerin eylemleri vardır. Burada, bir eylemin aldığı yol, bir eylemde yer alan olup-bitenlerin tümü, deyim yerindeyse bir film karesi gibi durdurularak, onun yapısı, oluşturucuları yakalanmaya çalışılır. Her eylemin, her kişinin, her durumun tekliği, biricikliği göz önünde bulundurulduğunda bu durum sadece biçimsel olanı değil, ama bir anlamda kişinin yaşamını avuçlarımızın içine almak demektir. Kuçuradi etiği bu güç, karmaşık ancak *olanaklı* araştırmanın bir örneğini oluşturur (12).

Oluşu yaşamda durdurmanın ve yaşayan kişilere dışardan bakmanın sağlayabileceği bilginin doğruluğu ve güvenilirliğine ilişkin sorunlar karşısında Kuçuradi; örneklerini, böyle bir işe elverişli yazın yapıtlarından verir. Yazın yapıtlarını kendi başlarına bütünlüklü yapılar olarak ele aldığımızda, bu yapıtlardaki kişiler o yapıt çerçevesinde sahip oldukları değerlerle belirlenmiş olarak karşımıza çıkarlar. Böylece o kişileri eylemleriyle birlikte, öyle kişiler olarak avucumuzun içine almış oluruz. Böylece de "*doğru*" değerlendirmeye bir yol açılmış olur.

Etik ilişki sadece kişi-kişi ilişkisi olarak anlaşılmalıdır. Kişinin eylemi, karşısındaki kişiye yönelmiş olabileceği gibi bir insan *durumuna* (örneğin A.Camus'nün "Veiba" ile simgeleştirdiği bir insan durumuna) da yönelmiş olabilir. Kuçuradi ayrıca

kişinin kendisiyle kurduğu etik ilişkiden ve *yargıcın* (bir şeyi "yargılayan" birisinin) etik ilişkisinden de söz etmektedir (13).

Kuçuradi etiğindeki bir diğer anahtar kavram "eylem" kavramıdır. "İnsan eylemi" dediğinde genellikle "davranış" ya da "yapma" anlaşılmıştır. Hatta Kant bile eylemden "yapma"yı anlamış ve bir eylemin değerli olması için "iyi isteme"ye çok büyük bir önem atfetmişti (14). Ancak "eylem" yalnızca *yapma* değildir. Her kişi eylemini oluşturan ve bu yapmadan önce gelen, eylemin iki ögesi daha vardır: *değerlendirme* ve *yaşantı*. Her eylem bu üç ana ögenin bütünüdür (15). Kişi bir şeyi yapmadan, yani bir davranışta bulunmadan önce, onunla ilgili çeşitli değerlendirmeler yapar ve bu değerlendirmelerini ilişkisinde yaşayarak davranışını ancak öyle gösterebilir demektir bu.

Kuçuradi böylece, sözü edilmiş olan etik ilişki çeşitlerini, insan eyleminin yapısını da göz önünde bulundurarak, yazın yapıtlarından seçtiği örneklerle çözümler. Bu çözümlerinin amacı, "yalnuz eylemin yapısını, unsurlarını ya da oluşturuçularını serimlemek değil, bizlere bir olanağı göstermektir; pek sık olmasa da yaşandığını gördüğü bir olanağı, "doğru" ve "değerli" eylemde bulunma olanağını" (16).

Örneğin "Veba" karşısında Dr.Rieux, hekim olarak görevini yapmakla "doğru" bir eylemde bulunur. Ama eyleminin aynı zamanda "değerli" bir eylem olabilmesi için etik değerler tarafından belirlenmiş olması gerekir. Dr. Rieux *hekim olarak görevinin yanında*, salgının "Veba" olduğunu yetkililere kabul ettirebilmek için uğraşır. Sonunda bunu başarır. Dr. Rieux'nün buradaki bakışı, hekim olarak bakışını aşan, hekim olarak görevinin üstüne çıkan ve tek tek hastaları değil *bütün* hastaları hesaba katan bir bakıştır ve bu bakışla birlikte eylem, artık *görev* olmaktan çıkarak *ödev* haline gelmiştir. Bu ödev, Kuçuradi'nin deyişiyile, "insanın değerinin bilgisi" tarafından belirlenmiştir. Bu yüzden de Dr.Rieux'nün eylemi aynı zamanda "değerli" bir eylem olur. Bu örnekten hareketle, meslek etikleri ve özellikle de tıp etiği üzerine yeni tartışmalar ve açılımlar geliştirilebilir.

Kişi-kşi ilişkisinde "değerli" bir eylem için, eylemde bulunanın etik bir kişi, yani genel olarak insanı başdeğer olarak görüp eylemlerinde de ona göre davranan bir kişi olması yeterli olmayabilir. Ayrıca bu eylemin yöneldiği kişinin de etik bir kişi olması gerekmektedir. Örneğin Bertold Brecht'in "*Sezuan'ın İyi İnsanı*" oyununda, oyunun baş kişilerinden Shen-Te'nin, etik bir kişi olarak eylemi, karşısında onun gibi etik kişiler bulunmadığı için "değerli" bir eylem sayılabilir mi, sayılmalı mıdır ?

Oyunun yazarı bu soruyu dolaylı olarak yanıtlar ve Shen-Te'nin eylemini "değerli" görmez. Shen-Te'nin eylemi hiç bir karşılık beklemeden, sadece insanların verdikleri sözlere güvenerek hep kendinen vermek olarak özetlenebilir. Bu da ancak *bu dünyada değil*, (bu dünyada insanların yalan söylediklerini unutmamak gerekir) ama *başka bir dünyada*, "tanrılar"ın gözünde (yani oyunda bir ahlâkın temsilcilerinin gözünde) değerli bir eylemdir. Nitekim Shen-Te bu tutumuyla kendisini tüketerek çıkarlarını başdeğer yapmış bir iş adamına (Shui-Ta'ya) dönüşür.

Yaşamda ise "doğru" ve aynı zamanda "değerli" eylemlerin gerçekleşebilmesi için rastlantılara gereksinim var. Kuçuradi'nin deyişiyile "*bir ip üzerinde dolaşmaya alışkın iki kişinin karşılaşması*" gerekir (17).

Ama biz insanlar yaşarken, sürekli olarak istiyoruz ki bizim eylemlerimiz ve karşımızdakilerin eylemleri "doğru" ve aynı zamanda "değerli" olsun. Kuçuradi etiği, istemelerimizin hiç de yeterli olmadığını, "doğru" ve aynı zamanda "değerli" eylemlerin insan, değerler, etik, eylem ve benzeri kavramların bilgisine bağlı ve bunu edinmenin de ciddi bir disiplin işi olduğunu bize gösteriyor, insanlara bir bakıma "hodri meydan..." diyor; kendisine Albert Camus'nün "Veba"daki şu sözünü rehber edinerek: "*Dünyadaki kötülük hemen hemen her zaman cehaletten kaynaklanır ve cehalet aydınlatılmazsa, iyi niyet, kötülük kadar zararlı olabilir*".

Notlar

- (1) İoanna Kuçuradi, "*Silinmiş Yüzler Karşısında*" **Çağın Olayları Arasında**, Şiir-Tiyatro yayınları, Ankara 1980.
- (2), (6), (7), (8), (9), (11), (13), (14), (15), (17) İoanna Kuçuradi, **Etik**.
- (3) "*Normların Bilimsel Temellendirilebilirliği*", **Çağın Olayları Arasında...**
- (4) Harun Tepe, Etik ve Metaetik. 20.Yüzyıl Etiğinde Normatiflik Tartışması, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 1992.
- (5), (10) İoanna Kuçuradi, **İnsan ve Değerleri**, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 1988.
- (12), (16) Harun Tepe, „*Doğru değerlendirmeden ,doğru' ve ,değerli eylem' Kuçuradi Etiği*“, **Frankofoni**, No. 4, Ankara 1992.